

Eric Lee

Poslední evropská
bitva druhé
světové války

NOČ BODÁKŮ

Mladá fronta

Noc bodáků

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

mladá fronta

Eric Lee
Noc bodáků – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

NOC

BODÁKŮ

Poslední evropská
bitva druhé
světové války

Eric Lee

NOC
BODÁKŮ

Přeložil Radek Uhlíř

Mladá fronta

Věnováno Cindy Bermanové

Half van guans

Federlandsche wijk

- Straat en Koningrijp
- Granaas weg
- Dyk
- Vooipad
- Kirk
- Molens

OBSAH

Prolog	10
Úvod	12
Kapitola 1	Gruzie a Gruzínci 18
Kapitola 2	Barbarossa 38
Kapitola 3	Exulanti 49
Kapitola 4	Oddíl zvláštního určení Bergmann . . . 58
Kapitola 5	Nábor Gruzínců 67
Kapitola 6	Nespolehliví spojenci 75
Kapitola 7	Texel za války 85
Kapitola 8	Gruzínci a Nizozemci 93
Kapitola 9	Narozeniny 108
Kapitola 10	Německý protiútok 125
Kapitola 11	Lovci a kořist. 140
Kapitola 12	Kde zůstali Spojenci? 156
Kapitola 13	Osvobození 160
Kapitola 14	Zpátky v SSSR 177
Kapitola 15	Výroba mýtu 182
Kapitola 16	Ukřižovaný ostrov 194
Kapitola 17	„Země hrdinů“ 202
Kapitola 18	Spravedlnost 207
Kapitola 19	Účtování 211
Epilog	Na „ruském hřbitově“ 225
Příloha	Sčítání ztrát 228
Poděkování 230
Poznámky 232
Prameny a literatura 238

PROLOG

HOWARD DAWES A REG EARL SLOUŽILI U POBŘEŽNÍ STRÁŽE v malé vesničce Mundesley v Norfolku. Dne 10. dubna 1945 ve dvě hodiny ráno je překvapila záře světlice vypálené z malého záchranného člunu příplouvajícího z širých prostor Severního moře.¹⁾

Člun byl bíle zbarvený a vlála na něm vlajka Červeného kříže. Průzkumný letoun Royal Air Force odpověděl na vystřelované světlice a navedl člun k pobřeží.

Místní historik David Brandon napsal: „Bylo zřejmé, že mají v úmyslu přistát... Byla přivolána jednotka Home Guard, která s nabitými puškami napochodovala na pláž, odhodlaná ušetřit nepříteli pořádný výprask.“²⁾ Ukázalo se však, že muži ve člunu vůbec nejsou nepřátelé.

Když člun přistál u břehu, vylodila se z něj velice neobvyklá posádka. Na pláži stanulo deset Nizozemců, kteří překvapeným Britům vysvětlili, že jejich zhruba čtyřiadvacetihodnová plavba započala na Texelu, největším z Fríských ostrovů u nizozemských břehů. Čtyři muži však nebyli nizozemského původu a měli na sobě německé uniformy.³⁾ Později na to jeden z Nizozemců vzpomínal:

„Brodil jsem se ke břehu, kde na mě čekali dva příslušníci pobřežní stráže. Než vůbec promluvili, tak mi nabídli cigaretu. Vystoupili jsme na pobřeží, ale dva chlapi zůstali na pláži

a střežili člun. Byli jsme promočení, nervózní a unavení, ale dostali jsme každý na přivítanou velký hrnek čaje. Rozdali nám suché šaty z vojenských zásob a svalili jsme se do pohodlných lůžek. Za dvě hodiny mě probudil policista Scotland Yardu a začal mě vyslýchat. Měl jsem u sebe písemnou žádost o vojenský zásah. Dohodli jsme se, že ji neprodleně služebním postupem předá nizozemské a anglické vládě. Velmi se mi ulevilo, protože bylo zřejmé, že situace na Texelu se rychle stává neudržitelnou.⁴⁾

Nizozemci dostali vojenské stejnokroje a následujícího dne se vydali vlakem do Londýna. Za dalších několik dní byli pozváni k audienci u královny Vilemíny, která žila v exilu. Královna se k nim chovala velmi přívětivě. Jeden z nich později vzpomínal:

„Po chvíli se zeptala, zda bych se s ní chtěl projít v zahradách, abych jí vypověděl celou historii texelské tragédie... Uviděl jsem v jejích očích slzy. Ukázalo se, že královna je o událostech v Holandsku velmi dobře informována.“⁵⁾

Čtyři muži v německých uniformách byli mezitím svižně dopraveni k výslechu na dostihové závodiště v Kempton Parku jihozápadně od Londýna. Jeho objekty byly využity k třídění přicházejících německých zajatců. Ze stájí se staly dočasné noclehárny pro zajatce. Ve kteroukoliv denní dobu zde mohlo být prošetřováno 120 případů. Výslechy probíhaly ve třech místnostech, které před válkou sloužily jako apartmány pro bohaté a slavné osobnosti sledující dostihy.⁶⁾

Brzy se ukázalo, že „němečtí vojáci“ vůbec nejsou Němci a že se jedná o bývalé vojáky Rudé armády pocházející ze sovětské Gruzie. Před lety se dostali do německého zajetí, aby posléze vstoupili do Gruzínské legie, která byla součástí německé armády. Proto měli na sobě německé stejnokroje.

Příběh, který vyprávěli, byl neuvěřitelný.

ÚVOD

TATO KNIHA VYPRÁVÍ PŘÍBĚH ZÁVĚREČNÉ BITVY DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY v Evropě. Bitva začala 6. dubna 1945 na malém nizozemském ostrově Texel. Trvala až do příchodu kanadských jednotek, které se zde vylodily 20. května, tedy více než dva týdny *poté*, co německé síly v Nizozemsku složily zbraně.

Vojáci obou bojujících stran oblékali stejnou uniformu. Na jedné straně stáli Gruzínci, většinou bývalí sovětsí vojáci zajatí v bojích, jimž byla v zajateckých táborech nabídnuta možnost přihlásit se do německého vojska. Gruzínští vojáci na Texelu byli součástí 822. východního praporu wehrmachtu (*Ostbataillon 822*). Na Texelu proti nim bojovali němečtí vojáci, kteří až do časných ranních hodin 6. dubna věřili, že jejich gruzínští kolegové jsou spolehliví bratři ve zbraní. A mezi válčícími stranami byli uvězněni Nizozemci, kteří se zpočátku domnívali, že jejich ostrov osvobodili Spojenci, ale později se ocitli uprostřed krvavých bojů, během nichž přišly o život desítky civilistů včetně dětí. Je to neobyčejný příběh, pozoruhodný mimo jiné tím, že kapitulace německých sil v Nizozemsku dne 5. května nedokázala nijak ukončit boje na tomto ostrově.

Příběh gruzínské vzpoury na Texelu je sice málo známý, ale nedá se říci, že by se jednalo o „zapomenutou bitvu“. V Gruzii i Nizozemsku o ní vyšly knihy a byly o ní natočeny

dokumentární filmy. Vznikl dokonce sovětský celovečerní hraný snímek, o kterém si dále řekneme více. Mimo tyto dvě země však příběh o bojích na Texelu zůstává pro většinu veřejnosti neznámý. A co více: jak si také ukážeme dále, ne vše, co se o tomto příběhu „ví“, je pravda. Mýtus o texelských událostech se vytvářel několik desetiletí; i ten je významným tématem této knihy.

Děj začíná – jak jinak – v Gruzii. Dějiny této země trvaly celá tisíciletí, ale chci psát o období, které začíná zhruba v letech první světové války. V té době se protnul dějiny Gruzínců, Rusů a Němců, což se stalo základem pozdějších přátelských vztahů některých Gruzínců k Němcům a složitějších vztahů s Ruskem. Za druhé světové války Němce a Gruzínce částečně inspirovaly události té první, a to včetně vytvoření Gruzínské legie jako součásti německé armády. Gruzínský 822. prapor byl součástí této legie. Někteří lidé za svůj život stihli bojovat v obou světových válkách.

Je rovněž důležité se vrátit o několik let i v dějinách Nizozemska, protože gruzínští povstalci na Texelu udržovali kontakty s vedoucími osobnostmi Komunistické strany Nizozemska a byli jimi ovlivněni. Míra spolurozhodování nizozemských komunistů o tom, zda a kdy má k povstání Gruzínců dojít, byla předmětem určitých kontroverzí. Historie nizozemských komunistů, a to zejména v letech trvání paktu pojícího Hitlera se Stalinem (1939–1941), si zaslouží naši pozornost, protože může vysvětlit, proč někteří nizozemští komunisté byli tak nadšení z gruzínských povstalců na Texelu – za války i po válce.

Německé napadení Sovětského svazu 22. června 1941 připravilo scénu, na níž se odehrály události, o kterých chci v této knize vyprávět. Musíme se proto seznámit s osudem milionů sovětských vojáků, gruzínských i jiných, kteří padli do německého zajetí. Řekneme si, jak byli někteří z nich

motivováni, aby vstoupili do německého vojska. V průběhu svého výzkumu jsem narazil na fascinující příběh německé elitní jednotky *Sonderverband Bergmann* složené z velké části z Gruzínců a příslušníků dalších kavkazských národů, která se stala zárodkem pozdější Gruzínské legie.

Němci, a zejména sám Hitler, nikdy plně nedůvěřovali bývalým sovětským vojákům, kteří se v zajetí rozhodli sloužit na německé straně. Jejich podezření se ukázalo jako oprávněné v pozdějších fázích války, kdy už byla zřejmá nadcházející německá porážka. Došlo k několika incidentům, kdy se Gruzínci a další *Osttruppen* (východní jednotky) obrátili proti svým německým pánům.

Nespolehlivost Gruzínců i dalších národů a skutečnost, že často docházelo ke zběhnutím zpátky k Sovětům, vedla velení wehrmachtu k rozhodnutí využívat tyto jednotky na západě. Tak se stalo, že v plochých prostorech holandských Fríských ostrovů začali hlídkovat muži z úbočí Kavkazu.

Příběh samotné vzpoury se dá vyprávět z mnoha různých pohledů. Máme poválečné rozhovory, v nichž původní německý velitel spílá Gruzíncům za jejich zradu. Svůj příběh mohli vypovědět i samotní Gruzínci – pokud přežili. V Nizozemsku byly publikovány knihy a natočeny filmy, ve kterých obyvatelé Texelu vyprávěli své příběhy o povstání, závislé na tom, jak je chápali. Existují dobové záznamy v držení britských vojenských složek, většinou odposlechy německých rádiových zpráv dešifrovaných týmy v Bletchley Parku. Máme vyprávění očitých svědků, čtyř Gruzínců, kteří onoho rána připluli k obci Mundesley na pobřeží Norfolkku, tak jak je v reálném čase zaznamenali britští vyšetřovatelé.

Při vyprávění příběhu o bitvě jsem nechtěl zanedbat ani nic z toho, co se odehrálo po jejím skončení. Přežití stovek Gruzínců a jejich pozdější osudy v Sovětském svazu nebylo snadné předvídat. Velká část toho, co pak následovalo, bylo

vytváření texelského mýtu. Překvapila mě vytrvalost tohoto mýtu v samotné Gruzii dlouho po konci komunistického období, v době, kdy Sovětský svaz už byl jen vzpomínkou.

Myslím si, že příběh, jako je tento, není možné vyprávět bez určitého morálního hodnocení a že je třeba pokusit se pochopit, komu je nutné přičíst vinu za tragédii, která připravila o život takové množství lidí včetně mnoha nevinných civilistů. Mohli za to Němci? A co Gruzínci?

Příběh gruzínského povstání na Texelu je především příběhem těch, kteří tam byli. Jednalo se o Gruzínce, Němce, Nizozemce, a mnohem později i o Kanadany.

V následujících kapitolách se seznámíte s oslňujícím Šalvou Loladzem, bývalým pilotem sovětského letectva a nejvyšším gruzínským důstojníkem na Texelu. Poznáte Jevgenije Artemidzeho, kterému místní obyvatelé pro jeho sebejistotu a mohutný knír přezdívají Malý Stalin. Byl znám jeho výrok, že nosí sice německou uniformu, ale jeho srdce patří Stalinovi. Griša Baindurašvili byl jedním z gruzínských vojáků, kteří boje na Texelu přežili, a mohl popsat děsivý zápas s německým vojákem v jednom z posledních dnů války. A pak je zde generál Šalva Maglakelidze, původní velitel Gruzínské legie, který válku přežil, ale byl unesen ze Západního Německa a odvečen zpátky do Sovětského svazu, kde se jeho osud vyvíjel zcela neočekávaným způsobem.

Na německé straně poznáme doktora Theodora Oberländera, jehož jednotka *Sonderverband Bergmann* byla předchůdcem Gruzínské legie. Oberländer se v poválečném Německu úspěšně vrhl na politickou kariéru, dokud nebyla odhalena jeho válečná minulost. Předpokládalo se, že po vypuknutí vzpoury v nočních hodinách zahynul major Klaus Breitner, velitel 822. praporu na Texelu, ale jak uvidíme, pohyboval se jinde, než kde měl být, takže přežil a mohl vypovědět svůj příběh. Heinz Hlawatschek byl první Němec, který se ocitl

na Texelu, a na rozdíl od ostatních systematicky podporoval nizozemský odboj a byl mu ve válečných letech velmi užitečný. Seznámíme se také se svědectvím jednoho z mnoha německých vojáků, kteří se po vypuknutí vzpoury na ostrově vylodili, aby splnili Hitlerův rozkaz „všechny ty Gruzínce pozabíjet“.

Lidé z Texelu budou vyprávět své příběhy vlastními slovy; mezi několika pozoruhodnými postavami zaujme Hans Verhoeven, chlapec, který byl na ostrov odeslán do bezpečí, a místo toho se dostal do krvavých bojů. Dlouho po válce sepsal vzpomínky, od kterých se čtenář jen těžko dokáže odtrhnout. Jacob Keijzer, jedna z vůdčích postav nizozemského odboje, který po dlouhá válečná léta vystupoval jako sympatizant nacistů, nám přiblíží svá první utajená setkání s Gruzínci i svá podezření, která vůči nim choval. Poznáme některé nizozemské komunisty, kteří jednali s Gruzínci v měsících předcházejících jejich vzpouře, například ženu, která se pro ně stala jejich „matkou“, nebo vůdce komunistického hnutí odporu na nizozemské pevnině, který je dnes obviňován z rozpoutání vzpoury, jež nemohla skončit jinak než tragédií.

Nakonec na scénu dorazí Kanadáné pod velením podplukovníka Williama Douglase Kirka, respektovaného vojáka, který přijel do Evropy hned první lodí po vypuknutí války v roce 1939. Budeme číst očitá svědectví dvou vojáků sloužících pod jeho velením, v nichž popisují, co tehdy spatřili a jak to po letech hodnotí. Potkáme také vysokého kanadského důstojníka, jehož otec psal velmi žádané špionážní romány; on sám se však s větším zájmem věnoval ostrovnímu ptactvu než Gruzíncům, které měl doprovázet na cestě domů.

Příběh gruzínského povstání na Texelu je samozřejmě jen krátká epizoda v dějinách druhé světové války. V době, kdy k povstání došlo, probíhaly krvavé boje po celé Evropě

včetně území Berlína, hlavního města říše. Pozdní příchod Kanadánů na scénu částečně způsobila skutečnost, že Texel byl velmi vzdálen od linie fronty, kde v posledních týdnech války probíhaly hlavní střety.

Jak uvidíme, významným rysem povstání na Texelu bylo to, že gruzínští vojáci sloužící tisíce kilometrů od domova byli drceni mezi silami dvou obludných totalitních režimů. Ať již pod jejich hitlerovskými uniformami tlouklo srdce pro Stalina – jak tvrdil Jevgenij Artemidze – nebo tomu bylo jinak, oné noci povstali a zvolili cestu, která většinu z nich dovedla k předčasné smrti. A udělali to ze stejného důvodu, pro který se předtím převlékli do uniforem wehrmachtu, ze stejného důvodu, proč ještě dříve zvedli ruce nad hlavu a vzdali se Němcům.

Byli mladí a prostě se snažili válku přežít a vrátit se domů.

1

GRUZIE A GRUZÍNCI

AŽ DO DNEŠNÍCH DNŮ NAZÝVAJÍ NIZOZEMCI POVSTÁNÍ na Texelu v dubnu a květnu roku 1945 *De Russenoorlog* (ruská válka). Hřbitov, kde jsou nyní pohřbeni gruzínští vojáci, byl dlouho znám jako „ruský hřbitov“. Dokonce i britští vyšetřovatelé vyslýchající čtyři muže, kteří přistáli onoho dubnového rána 1945 v Mundesley, o nich píší jako o „Rusech“, přestože se o Rusy nejednalo. To není nepodstatné, protože jako Gruzínci podnikli ze své vlasti téměř neuvěřitelnou cestu, která je nakonec přivedla oblečené v německých uniformách k břehům Norfolku, kde přistáli, aby mohli vyprávět svůj příběh.

Gruzie je nevelká země ležící jižně od Kavkazu na černo-mořském pobřeží. Po staletí byla obklopená různými mocnostmi: Persií, Osmanskou říší či Ruskem, přičemž byla čas od času obětí jejich nájezdů. Po dlouhá období však také byla Gruzie nezávislým královstvím.

Je to země, jejíž krása bere člověku dech. Zasahuje do obou stran kavkazského hřebene a najdeme zde hory patřící k nejvyšším v Evropě. Podnebí Gruzie má v některých oblastech subtropický charakter, takže se výrazně liší od podnebí severního ruského souseda. Za carských i sovětských časů sloužila

Gruzie k uspokojování rozmarů ruské smetánky. Byla v rámci impéria zdrojem nejen nejlepšího ovoce a zeleniny, ale také legendárního gruzínského vína. Gruzínci vyrábějí již asi 8 000 let víno svou jedinečnou metodou. Používají se při ní velké keramické nádoby zvané *kvevri*, v nichž víno kvasí, skladuje se a zraje. Gruzínský jazyk má málo společného s ruštinou a v psané podobě nepoužívá azbuku (ani latinku). Gruzínci si vytvořili vlastní písmo.

Ze všech těchto důvodů je přinejmenším nepřesné říkat obyvatelům Gruzie „Rusové“, ale jak uvidíme později, dopouštěli se toho téměř všichni aktéři našeho příběhu.

V červenci 1783 ukončila gruzínskou nezávislost Georgijevská smlouva, kterou ve východní Gruzii uzavřeli Kateřina II. Veliká za Rusko a Erekle II. (Iraklij) za Kartlijsko-kachetské království. Touto smlouvou se z Gruzie stal protektorát mocné monarchie Romanovců. Do roku 1801 se království stalo bezprostřední součástí Ruska, a vládcové v Petrohradu tak získali přístup k turecké hranici a přístavním městům na černomořském pobřeží, mezi nimi k Batumi. Carské Rusko (stejně jako později sovětské) bylo rozpínavou velmocí, toužebně pokukující po Konstantinopoli. Gruzie byla nejdřív překážkou těmto ruským záměrům a později nástupištěm na cestě k expanzi.

Gruzie i Rusko byly historicky křesťanské země a Gruzie potřebovala ochranu před mocnými muslimskými státy rozkládajícími se podél její jižní hranice. Ačkoli v roce 1801 ztratila nezávislost, získala nyní více než sto let relativního míru a stability pod ochranou ruských carů. Za tuto stabilitu však bylo nutné zaplatit. Gruzie byla zvyšující se měrou porušována a její vlastní jazyk, kultura a církev upadaly. Z toho důvodu narůstal podíl Gruzínců, kteří snili o znovuoobnovení národní nezávislosti. Patřily k nim významné literární osobnosti, jako byl Ilja Čavčavadze, básník a politický

aktivista zavražděný v září 1907. Dodnes se neobjasnilo, kdo stál za jeho zabitím, třebaže někteří přisuzují vinu Stalinovi a skupině gruzínských bolševiků.

Zdá se, že většina Gruzínců byla spokojená se zachováním vazeb na Rusko. Malý zájem o státní nezávislost projevovali dokonce i sociální demokraté, kteří se na počátku dvacátého století začali prosazovat jako nejpočetnější politická síla v zemi. Považovali se za členy *ruské* politické strany, která by měla jednoho dne svrhnout carský režim a založit demokratickou federativní republiku. Po takové revoluci by pak snad Gruzie mohla získat určitou míru samostatnosti. Ve výsledku se podařilo získat více než to: sociální demokraté se stali hrdými vůdci *Gruzínské* republiky.

Jejich strana měla výjimečné rysy ve srovnání s novými sociálnědemokratickými stranami, které v té době rašily všude na světě. Tyto strany, stejně jako britská Labour Party, která byla jednou z nich, převážně zahrnovaly průmyslové dělníky a intelektuály. Gruzie však byla na rozdíl od poměrů na Západě chudou zemí, kde byla dělnická třída jen velmi málo zastoupena. Jednalo se převážně stále ještě o společnost založenou na obdělávání půdy. Gruzínská sociální demokracie zaujala vedoucí úlohu v průběhu rolnického povstání, které vypuklo roku 1904 v Gurii na západu Gruzie. Mnozí rolníční povstalci se nakonec stali členy této strany. Tak se stalo, že sociální demokraté byli před první světovou válkou masovou politickou silou, daleko významnější než jakákoliv jiná strana v Gruzii.

Ke konci carského panování se četní vůdcové gruzínské sociální demokracie stali významnými osobnostmi v petrohradské dumě, která zastávala roli parlamentu. Když se sociální demokracie rozštěpila a Lenin se chopil vedení radikální bolševické frakce, zůstali jeho oponenti, kteří byli silněji propojeni se západoevropskou demokratickou tradicí,

v křídle menševiků. Téměř všichni gruzínští sociální demokraté patřili k menševikům. Pouze jediný proslulý Gruzíнец stanul Leninovi po boku: Josif Džugašvili, známější pod jménem Stalin.

■ GRUZÍNSKÁ LEGIE V PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Gruzínci, kteří v dubnu 1945 přistáli na pobřeží Norfolku, sloužili v Gruzínské legii, jež byla součástí německé armády. Tato legie byla dědicem jména a tradice Gruzínské legie, která byla součástí německé armády v průběhu první světové války.

Během čtyř roků, které vedly v květnu 1918 k získání nezávislosti Gruzie na carské říši, byla tato země na samotné linii fronty první světové války, neboť ruská vojska bojovala na jihu proti Turkům. Když v létě 1914 válka začala, „převládaly v Gruzii proněmecké nálady“, jak se zmínil Noe Žordanija, předseda sociálních demokratů.¹⁾ Žordanija postupoval ve funkcích až na pozici předsedy vlády nezávislé Gruzie a později vedl po řadu let i exilovou vládu této země. Přestože připouštěl „proněmecké naladění“ Gruzínců, nijak je nesdílel.

Žordanija i budoucí ministr zahraničí nezávislé Gruzie Akaki Čchenkeli projevovali pochopení pro věc spojenců, stejně jako tomu bylo u mnoha ruských sociálních demokratů včetně Georgije Plechanova, otce ruského marxismu. Mohlo to mít souvislost s jejich celkovou orientací na demokratické ideály západní Evropy a nedostatkem zájmu o zajištění nezávislosti Gruzie. Ostatní Gruzínci však viděli v Německé říši spojence ve svém boji za osvobození z jha carského režimu – a toto vidění Německa jako země, která může zabezpečit vymanění Gruzie z ruské nadvlády, přetrvávalo po celá desetiletí.

Hrabě Friedrich Werner von der Schulenburg, dřívější německý vicekonzul v gruzínském hlavním městě Tbilisi (tehdy zvaném Tiflis), založil v roce 1915 Gruzínskou legii, když sloužil jako německý důstojník v tureckému vojsku. S podporou „Výboru nezávislé Gruzie“ působícího v Berlíně se mu podařilo sestavit jednotku čítající několik tisíc mužů, a to přes odpor gruzínských sociálních demokratů. Velitelem legie se stal Němec Horst Schliephack. Nejvyšším gruzínským důstojníkem byl Lev Kereselidze.

Legie byla po celou válku dislokována v Turecku a nedostalo se jí mnoha bojových příležitostí. Němci doufali, že se jim podaří využít Gruzínce k podněcování revolt v Ruské říši, a věřili, že menší národy jako Gruzie se budou chtít vymanit z carského jha. Turci se však na věc dívali jinak a považovali Gruzínskou legii za pouhou vojenskou jednotku, jednu z mnoha tvořících jejich početnou armádu. Vztahy mezi Gruzínskou legií a tureckou vládou nebyly nikdy dobré. Legie zůstala po většinu válečných let dislokována nedaleko černomořského pobřeží a do bojů proti ruské armádě nikdy nezasáhla.

V lednu 1917, kdy stále ještě zuřila válka, byla legie rozpuštěna. Stalo se to právě včas, aby se někteří její důstojníci stihli vrátit do Gruzie, neboť v hlavním městě říše Petrohradu vypukla revoluce, která svrhla carskou vládu.

Najdeme mnoho rozdílů mezi Gruzínskou legií za první světové války a její druhoválečnou obdobou, a to především proto, že Německo, které bojovalo proti Rusku v letech 1914–1918, nebylo nacistickým Německem třicátých a čtyřicátých let. V Gruzii se nikdo nepohoršoval nad muži, kteří za první světové války dobrovolně vstoupili do Gruzínské legie, protože nebyli poskrvněni zločinnými projevy nacistického režimu. Veterány legie, kteří se roku 1917 vrátili, aby začali budovat novou gruzínskou armádu postavenou na národním základě, přivítala vlast s otevřenou náručí.

■ GRUZIE ZÍSKÁVÁ NEZÁVISLOST

Gruzínští sociální demokraté sehráli stěžejní úlohu během ruské revoluce, jež zachvátila v březnu 1917 Petrohrad. Jedním z nich byl Nikolaj Čcheidze, který byl zvolen předsedou Petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců, fakticky ovládajícího město. Dalším byl Irakli Cereteli, jenž se později stal ministrem v prozatímní vládě Alexandra Kerenského.

Zatímco se hroutil starý režim, spadla moc v Gruzii do klína místním sociálnědemokratickým předákům, mezi nimiž vynikal Noe Žordanija. Představitelé režimu se doslova vytráceli: carský úředník vládnoucí celé zakavkazské oblasti si sbalil kufry a zmizel hned poté, co gruzínské sociální demokraty vyzval, aby převzali moc. Ti však nejevili zájem o nezávislost Gruzie a byli spokojeni s představou, že země zůstane součástí demokratické federativní republiky, jež snad nahradí starou carskou říši.

K tomu však nemělo nikdy dojít. Vladimír Iljič Lenin a jím vedení bolševici se v listopadu 1917 zmocnili v Petrohradu státním převratem vlády. Na celém území říše pak proběhly volby do Ústavodárného shromáždění, které mělo připravit novou ústavu. Bolševici nedosáhli dobrého výsledku a zůstali v menšině; v lednu 1918 vojáci věrní Leninovi, jemuž sekundoval jeho spolupracovník Lev Trockij, první zasedání tohoto shromáždění rozehnali. Namísto dlouho očekávané demokratické federativní republiky bolševici nastolili na většině území bývalého impéria systém jedné strany. Gruzínští sociální demokraté včetně Čcheidzeho a Cereteliho, kteří sehráli tak významnou úlohu v prvních měsících ruské revoluce, museli uprchnout zpět do Gruzie.

V Gruzii zatím Žordanija a jeho souputníci nehodlali v žádném případě setrvat v Leninově diktatuře a do konce

dubna 1918 zformovali společně se sousedními zeměmi Arménií a Ázerbájdžánem na Rusku nezávislou Zakavkazskou federaci. Ta však neměla dlouhého trvání. Rozpadla se pod tlakem znovu se probouzející vojenské moci Turecka, které se snažilo urvat pro sebe kusy bývalých ruských provincií. Gruzínci se rozhodli vyslyšet doporučení německých armádních důstojníků, s nimiž vyjednávali, a dne 26. května 1918 vyhlásili nezávislost.

Nová nezávislá Gruzínská republika byla přímo konfrontována s Tureckem, neboť obě země už neoddělovala ruská vojenská moc, která by stála za řeč. Z armády zůstaly jen vyhladovělé a nedisciplinované tlupy, které ve velkém chaosu táhly přes území Gruzie zpět do Ruska. Přítomnost těchto jednotek na gruzínské půdě se stala bezpečnostním problémem, jehož význam rozhodně nebyl zanedbatelný.

Další bezpečnostní problémy měly vyvstat později, ať už se jednalo o pohraniční spory s Arménií, nebo o rostoucí ohrožení ze severu, kde si ruská vojska (bílá i rudá) dělala zálusk na tři nejednotné zakavkazské republiky. Turecká armáda se dala počátkem roku 1918 na pochod, což se stalo nejvážnějším ohrožením gruzínské nezávislosti. Gruzínci postrádali vlastní účinnou obrannou sílu, takže potřebovali najít protektora, který by pomohl nové republice odradit Turky od expanze. Zdálo se, že nejvhodnějším kandidátem pro tuto úlohu je Německo.

Gruzínci potřebovali dosáhnout s Němci dohody tím spíš, že sovětská vláda uzavřela s Berlínem zničující Brestlitevský mír. Kromě toho, že velká část ruského území včetně Ukrajiny byla ztracena ve prospěch Němců, odepsala vláda mírovou smlouvou také rozsáhlé oblasti Gruzie, které připadly Turecku. Gruzínci neměli žádnou možnost do těchto jednání zasáhnout, a Brestlitevský mír se tak stal pro Gruzínce dalším důvodem k tomu, aby se s Ruskem rozloučili.

Němci však měli v regionu také své vlastní zájmy. Válka sice měla za šest měsíců skončit, ale Německo v květnu 1918 ještě nebylo poraženou velmocí. Stále mu ještě zbývaly síly na vedení ofenzivních operací na západní frontě a na východě jeho armády připravily Rusům zdrcující porážku. V červnu 1918 německá děla ostřelovala Paříž, v srpnu padlo město Baku s bohatými nalezišti ropy do rukou Turků, německých spojenců. Rozhodně tedy ještě nebylo po válce.

Německo zoufale potřebovalo ropu z Ázerbájdžánu a mangan na výrobu oceli, jímž oplývala Gruzie. Historik Donald Rayfield napsal: „Pro Německo v roce 1918 byl přístup do Gruzie otázkou života či smrti.“⁽²⁾

Generál Erich Ludendorff později psal o důvodech, proč podpořil návrh okupace Gruzie německými vojsky. Uvedl, že šlo hlavně o snahu získat suroviny z Gruzie a ropu z Ázerbájdžánu. Přestože Německo mělo sotva nějaké volné jednotky, které by uprostřed světové války mohlo postrádat, nepovažoval Ludendorff Turky za spolehlivé spojence. „To, že se na Turky nemůžeme v této věci spolehnout, znovu prokázalo jejich chování v Batumi,“ napsal. „Turci si osobovali právo ponechat si veškeré získané zásoby pro sebe,“ postěžoval si. „Pokud měla být nějaká naděje na získání ropy z Baku, museli jsme si pomoci sami.“⁽³⁾

Jednání s Němci začala ještě předtím, než se Gruzie stala nezávislým státem. Tyto rozhovory úzce souvisely s probíhajícím vyjednáváním s Tureckem, které mělo ukončit válku na kavkazské frontě.

Dne 26. května 1918, kdy se rozpadla Zakavkazská federace a Gruzie vyhlásila nezávislost, čelil mladý stát ultimátu Turecka, jež požadovalo ještě větší území, než mu bolševici postoupili v Brestlitevském míru. Bylo tedy načase rychle dosáhnout dohody s Němci – dříve, než se do věci vloží jejich turečtí spojenci hodlající zabrat, co se dá.